

**ACTES DEL VII CONGRÉS
DE L'ASSOCIACIÓ HISPÀNICA
DE LITERATURA MEDIEVAL**

(Castelló de la Plana, 22-26 de setembre de 1997)

Volum II

EDITORS:

SANTIAGO FORTUÑO LLORENS

TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO

**UNIVERSITAT
JAUME·I**

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT JAUME I. Dades catalogàfiques

Asociación Hispánica de Literatura Medieval. Congreso Internacional (7è : 1997 : Castelló de la Plana)

Actes del VII Congrès de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval : (Castelló de la Plana, 22-26 de setembre de 1997) / editors, Santiago Fortuño Llorens, Tomàs Martínez Romero. — Castelló de la Plana : Publicacions de la Universitat Jaume I, 1999

3 v. ; cm.

Bibliografia. — Textos en català i castellà

ISBN 84-8021-278-0 (o.c.). — ISBN 84-8021-279-9 (v. 1). — ISBN 84-8021-280-2 (v. 2). — ISBN 84-8021-281-0 (v. 3)

1. Literatura espanyola-S. X/XV-Congressos. I. Fortuño Llorens, Santiago, ed. II. Martínez i Romero, Tomàs, ed. III. Universitat Jaume I (Castelló). Publicacions de la Universitat Jaume I, ed. IV. Títol.

821.134.2.09"09/14"(061)

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda, emmagatzemada, ni transmesa de cap manera, ni per cap mitjà (elèctric, químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia) sense autorització prèvia de la marca editorial.

© Del text: els autors, 1999

© De la present edició: Publicacions de la Universitat Jaume I, 1999

Edita: Publicacions de la Universitat Jaume I
Campus de la Penyeta Roja. 12071 Castelló de la Plana

ISBN: 84-8021-280-2 (segon volum)
ISBN: 84-8021-278-0 (obra completa)

Imprimeix: Castelló d'Impressió, s. l.

Dipòsit legal: CS-257-1999 (II)

VERSIONS HISPÀNIQUES DE LA CARTA DE PILAT A TIBERI

MARIA MERCÈ LÓPEZ CASAS

Universidade de Santiago de Compostela

LES *Cartes de Pilat a Tiberi* són textos apòcrifs del Nou Testament, relacionats amb la Passió i Resurrecció de Jesucrist. Constitueixen amb la *Gesta Pilati* (el judici de Jesús davant Pilat, la crucifixió i l'ascensió al cel) i el *Descensus ad inferos* (el descens de Crist a l'infern per treure'n els justos i els sants pares) l'anomenat «Cicle de Pilat». En aquest cicle, dit així perquè el procurador romà hi fa un paper destacat, Pilat no hi figura com un simple representant de la justícia romana o com un punt de referència d'enquadrament temporal històric, sinó que esdevé testimoni autoritzat dels fets portentosos i extraordinaris que proven els fonaments divins del Cristianisme. L'origen d'aquests textos apòcrifs es remuntaria al segle I o a començament del II, malgrat que les versions que ens han pervingut són reelaboracions molt posteriors. Tertul·lià, Justí, Eusebi de Cesarea, Orosi i Gregori de Tours testimonien l'existència d'aquestes primitives *Actes de Pilat*,¹ originàriament escrites en grec, de les quals les conservades en serien una refundició. En manuscrits llatins posteriors al segle Xè comença a aparèixer el nom d'*Evangelium Nicodemi*, que serà el que es consolidarà a partir sobretot del *Speculum Historiale* de Vicenç de Beauvais i de la *Legenda Aurea* de Jaume de Voràgine, principals difusors de l'apòcrif. L'*Evangelium de Nicodem* es va difondre per la Romània sota formes didàctico-religioses diferents, aïlladament o en compilacions històriques o doctrinals.² I s'hi afegiren escrits complementaris, apòcrifs també relacionats amb la figura de Pilat; aquests textos són principalment cartes: de Pilat a Tiberi, de Pilat a Herodes, respostes de Tiberi, d'Herodes... D'entre totes aquestes cartes apòcrifes, va gaudir de gran difusió la *Relació de Pilat o Anafora* (coneguda també amb el nom de *Primera Carta de Pilat a Tiberi*), de la que es deuen fer a l'Edat Mitjana diverses reelaboracions. La versió més antiga conservada

1. Tertul·lià, *Apologeticum*, 21; Justí, *Apologiae*, I, 35, 48; Eusebi de Cesarea, *Historia Ecclesiastica*, I, 9, 3; Orosi, *Historiae*, VII, 4; Gregori de Tours, *Historia Francorum*, I, 21, 24.

2. Sobre la tradició medieval manuscrita, vegeu Zbigniew Izidorczyk (1989); i pel que fa a l'àmbit occitano-català vegeu el treball de Josep Izquierdo (1994).

ens remet a un ambient bizantí, al segle VIIè, però és molt possible que sigui també una refundició d'un text més antic. Ens volem ocupar aquí de l'epístola coneguda amb el nom de *Tercera carta de Pilat a Tiberi*, que és una versió molt resumida de l'*Anafora*. Tischendorf, que en va fer l'edició (1876: LXXVI, 413-416), xifra la data de composició als segles VIII-IX.³

La carta és el testimoni de Pilat explicant que, després d'haver vingut el Messies promès al poble jueu, havent fet tota classe de miracles, i essent reconegut per molts com a fill de Déu, l'enveja dels jueus es girà contra ell, titllant-lo d'heretge i de nigromàntic. Per això el van denunciar davant Pilat i el van crucificar. Després va ser sepultat i, malgrat que deixaren el sepulcre segellat i vigilat per guardes, al tercer dia va ressuscitar. Això causà més malícia encara en els jueus que van subornar els guardes perquè diguessin que havien vingut els seus deixebles i s'havien endut el cos de Jesús. Però la veritat és inqüestionable –així ho diu la carta– i els soldats no podien silenciar el que havia succeït: que veritablement havia ressuscitat. Pilat acaba el relat dient-li a Tiberi que no faci cas de les mentides que escampen els jueus i que per aquest motiu ha decidit adreçar-li la carta: per donar fe de tot el que ha passat a la seva audiència. Aquesta actitud favorable a Pilat, eximint-lo de tota responsabilitat en la mort de Jesucrist és genuïnament oriental, mentre que en les narracions occidentals sempre se'ns ha presentat el procurador romà com una figura menyspreable, capriciosa i sense caràcter.

Vam començar la investigació sobre aquesta *Tercera carta de Pilat a Tiberi* a partir de dues versions impreses de la carta: una castellana, dins un incunable (Burgos, Fadrique de Basilea, c. 1493 –*BOOST* 2280–), i una catalana, dins un volum de 1524 (Barcelona, Carles Amorós).⁴ Endinsant-nos en el tema, vam trobar la possible font llatina i una altra versió catalana que també hi estaria relacionada. Editem⁵ primerament el text castellà (Burgos, Fadrique de Basilea, c. 1453, f. 14r b-v a), el més antic, almenys pel que fa a l'any d'edició. L'únic exemplar conegut es conserva a Londres, British Library, IB 53235. Hem dividit el text en seqüències o paràgrafs que van identificats entre claudàtors [] per poder fer notes si s'escau. Cadascun d'aquests números serà a la vegada

3. El manuscrit més antic d'aquesta carta és anterior al segle Xè, és d'Einsiedeln; v. Mario Erbeta, 1975: 131

4. Coneixem la seva existència gràcies als treballs de recerca de la professora Gemma Avenoza Vera.

5. En la transcripció dels textos he adoptat les normes següents: a) desenvolupament dels mots abreujats, b) regularització de majúscules, minúscules i de *u/v*, *i/j*, c) separació, accentuació i puntuació del text, d'acord amb la normativa actual. Als textos catalans, l'apòstrof i el guionet, d'acord amb l'ús actual, les elisions no marcades actualment són indicades amb punt volat.

la referència per poder comparar mots, expressions o frases entre les diferents versions.

[*rúbrica*] Carta de Poncio Pilato al Emperador Tyberio César sobre la muerte e resurreccion de Christo.

Poncio Pilato, al Emperador Tyberio, salud.[1]

Poco ha que ha esto acahecido, e yo lo he visto por experiencia, como los judíos e sus sequaces han cruelmente perescido por su invidia.[2] Ca toviendo sus antepasados prometido que su dios les havia de ser embiado del cielo, e havia de ser llamado rey dellos, e havia de nacer de una virgen,[3] después de ser venido, e después de haverle visto los judíos mismos alumbrar ciegos, e alimpiar leprosos, e sanar *contrechos*, e sacar demonios de los cuerpos, e resucitar muertos, e andar sobre las ondas de la mar sin mojarse los pies, e tener imperio sobre los vientos, e fazer otros muchos miraglos,[4] como ya la multitud del pueblo dixiesse él ser fijo de dios, alçaronse otros *contra* él por invidia mintiendo, e algunos dixieron que era adevino e encantador, e que fazia *contra* su ley[5] E yo dando fe a las palabras dellos e creyendo ser assí, entreguégeles para que le açotassen a su guisa[6] E después crucificáronle en un madero e, después de muerto, sepultáronle e pusieron guardas a la sepultura.[7] Empero él, ahunque los cavalleros de mi palacio le guardassen e hoviessen puesto sello en la sepultura, al tercero día resuscitó.[8] Mas tanto creció e sobrepujó la invidia e malicia de los judíos, que dieron dineros a mis cavalleros porque dixiessen *que*, ellos dormiendo, havían venido sus discípulos e lo havían furtado e trasportado.[9] Empero mis cavalleros, ahunque rescibieron el dinero, no han podido tener encubierta la verdad e lo que acahesció.[10] E assí ellos han atestiguado el haver resuscitado verdaderamente, e que ellos le vieron, e como los judíos les dieron dineros porque mintiessen.[11] Por tanto, César, a mí ha parecido endereçarte esta carta e escrivirte todas estas cosas, porque alguno quiza no mienta ni diga algo *contra* la verdad, e no dé oreja a las mentiras de los judíos.[12] E cata aquí en suma todo lo que ha passado en mi audiencia de Jhesu Nazareno.[13]

Editem ara la versió catalana (Barcelona, Carles Amorós, 1524, f. 10r-v), basant-nos en l'exemplar conservat a la Biblioteca Universitària de Barcelona, B-58/2/12.⁶

6. Diu el colofó: «A lahor e gloria de nostre senyor deu Jesu christ e de la sua purissima mare senyora nostra Fonc stampada la present obra en la insigna Ciutat de Barcelona per Carles amors prouensal a xxxvi de febrer. En lany Mil D e xxiiij». A la Biblioteca de Catalunya hi ha un altre exemplar molt malmès i incomplet; hi falten els folis on hi ha l'apòcrif. El mateix Carles Amorós va treure una altra edició, a despeses de Jaume Lacera, l'any 1547 (exemplar a la Biblioteca de Catalunya, 10-vi-17—descripció a *BITECA* 2088—). Hem comparat les dues edicions i el text és bàsicament el mateix, però corregeix les faltes que es produïren a l'edició del 1524, correccions que incorpore directament al text que edito sense fer-ne esment.

[*rúbrica*] La segent letra es de Ponç Pylat tramesa a l'Emperador Tiberi Cèsar sobre la mort e resurreccio de Jesu Christ

Ponç Pilat de Lió, Prefet de Hierusalem, de la província de Judea. Al gran Monarcha y poderós Senyor Tiberi Cèsar Emperador de Roma. Serveis graciosos ab perdurable salut y alegria complida.[1]

Sabrà la tua invictíssima potència, clementíssim Senyor, *per* la carta present, com aquests dies prop passats s'és esdevengut, e yo ho he vist per experiència, com los juheus e lurs adherents han mort cruelment sens ninguna rahó, mas per una desmesurada i perfidiosa enveja, un digníssim home y propheta de gran virtut, lo qual dien e creen molts ésser verdaderament fill de déu.[2] E tenint los seus passats predecessors promissió que lo seu déu, que nomenen ells lo gran Messies, los havia d'ésser enviat e tramès del cel, e havia d'ésser appellat rey e senyor d'ells, e havia de naxer d'una infanta verge,[3] après d'ésser vengut e après d'haver-lo vist los jueus matexos fer innumerables miracles, ço és a saber, illuminar los ceccs, mundar los lebroso, sanar los contrets, lançar los dimonis dels cossos humans, fer parlar los muts e oyr los sorts, ressuscitar los morts, anar sobre les ondes de la mar sens mullar-se los peus, tenir imperi sobre tots los elements e fer moltes altres maravelles,[4] e com ja la moltitud del poble confessàs e digués a aquell ésser fill de Déu, los majors, ço és, los doctors phariseus letrats, e més encians del poble, per pura malícia y enveja s'alçaren contra ell, donant a entendre al poble ésser aquell, nigromàntic, encantador e subvertidor de la lur ley, e induir a lo poble ab ses instigacions e mentides en tal manera contra ell que ab gran avalot lo prengueren, el presentaren davant la mia audiència, fent instància molt gran que yo'l sentenciàs a mort, dient-me que segons sa ley devia morir.[5] E yo, donant fe a les paraules dels sobirans e principals sacerdots, lo fiu en tal manera açotar que restava a mon parer sufficientment castigat.[6] Emperò los malvats jueus, plens de malícia e iniquitat, no contents d'açò, començaren de moure, e avalotat lo poble, cridant a grans crits e clamors que-l fes crucificar e morir. E yo conexent clarament no ésser digne de mort, treballí molt segons ma possibilitat en aplacar-los. Mas ells no'm volien solament scoltar, ans molt més s'indignaven, cridaven menaçant d'inimicar-me ab la tua imperial Senyoria. Alhora veent yo que tot lo poble s'avalotava e no aprofitaven res mes paraules laví-me'n les mans e liurí'l en lurs mans, dient-los que'n fessen lo que'n volguessen a lur guisa. E axí ells lo crucificaren cruelment en un fust dur e molt aspre. E après d'haver-lo injustament mort, lo soterraren e solícitament tancaren lo sepulcre e molt studiosament lo sagellaren, e posaren-hi per guardar-lo una squadra dels meus cavallers, los quals staven allí armats de nit y de dia.[7] Emperò ell, encara que los meus cavallers lo guardaven e lo sepulcre fos sagellat, al tercer dia indubítadament resuscità.[8] Mas tant cresqué e sobrepujà la malícia e enveja dels jueus *que* donaren gran quantitat de diners als meus cavallers perquè diguessen que, dormint ells, eren venguts los seus dexebles que l'havien furtat e transportat, la qual cosa ja ésser falsa de si matexa se comprobave, car en veritat si ells dormint-se fos fur-

tat, mal pogueren dir si eran sos dexebles o altres los que furta-lo havien.[9] Emperò los meus cavallers, si besprengueren los diners, no han pogut cobrir ni tenir secreta la veritat,[10] car ells testificavan com verdaderament és resuscitat y que ells l'an clarament vist, dient que los jueus los han donats molts diners perquè mentissen, mas ells no han pogut callar una tan gran maravella.[11] E per tant, Senyor Cèsar invítíssim, a mi ha semblat deguda e justa cosa scriure la present letra a la tua gran y manífica senyoria, perquè si algú scrivia lo contrari de la veritat ell no dupte ne ignore totes les coses, axí vertaderament com són stades y esdevegudes, suplicant-te, Senyor, no vulles donar orella, fe ni creença sobre açò a les callitats, malícies y mentides dels jueus.[12] E açò és en suma tot lo qui és passat de Jesús de Natzaret davant lo consistori de la mia audiència.[13]

Ja vam assenyalar en un altre lloc⁷ la relació entre aquests dos volums que contenen la carta. D'una banda, hi ha una altra epístola apòcrifa (*Carta de Lèntul al Senat de Roma*), les versions de la qual, la castellana i la catalana, estan emparentades.⁸ I de l'altra, la relació d'obres contingudes en ambdós volums es gairebé la mateixa: la *Passió de Jesucrist* de Joan Gerson, les dues cartes apòcrifes i el *Flos sanctorum* de Jaume de Voràgine; solament hi figura en el volum en castellà una «Oración muy devota al Crucifijo» que manca en el volum imprès a Barcelona. Fent un estudi minuciós dels exemplars s'observa que l'obra fonamental és el *Flos sanctorum*, on comença la foliació, en canvi, l'obra de Gerson i els apòcrifs semblen un afegitó posat a última hora.

Pel que fa a la *Carta de Pilat a Tiberi* trobem el mateix que passava en l'altre apòcrif: que la versió catalana és molt més extensa, el traductor va seguint el mateix esquema, però va amplificant i recreant determinades escenes (com, per exemple, l'episodi en què Pilat es renta les mans). En aquest cas l'estudi del lèxic no és gaire aclaridor pel que respecta a poder determinar un possible parentiu entre amdues traduccions.⁹ L'*amplificatio* la fa el traductor català mitjançant: oracions explicatives introduïdes per expressions del tipus «ço és a sa-

7. «Una altra traducció al català de *La carta de Lèntul al Senat de Roma*», dins *Actas del Congreso de jóvenes filólogos. Edición y anotación de textos, septiembre 1996*, A Coruña, Universidad (en premsa).

8. Les conclusions a què vam arribar són les següents: a) que la versió castellana no deriva de la versió catalana (que és l'amplificada), b) que la versió catalana no és còpia de la castellana, c) que ambdues traduccions no deriven independentment d'un text llatí; per tant, d) ambdós textos procedeixen o d'una altra versió catalana o d'una castellana, o potser hauríem de parlar d'un mateix traductor que va fer les dues versions?

9. Potser la presència del verb «mundar» (leprosos), la mateixa veu de la font llatina, i que seria, per tant, «lectio difficilior», enfront del verb «alimpiar», podria induir-nos a pensar que el text català no derivaria del castellà, almenys directament.

ber», «ço es» (4 i 6 respectivament), oracions adjectives de relatiu també en funció explicativa (2, 7, 9), complicant el període sintàctic, per exemple, amb l'ús d'oracions consecutives (5, 6, 9), ús d'expressions binomials sinonímiques (1 «salut y alegria»; 3 «enviat e tramès»; 5 «malícia y enveja»; 7, «malícia y iniquitat»; 10 «cobrir ni tenir secreta la veritat»; de vegades trinomials –quan en l'original llatí ja hi ha dos noms– (12 «orella, fe ni creença», «callitats, malícies i mentides»), la substitució de pronoms per sintagmes nominals de nucli substantiu (5 «algunos» en el text castellà és en el text català «los majors, ço es...»), i l'addició d'adverbis en funció circumstancial (6 «solícitament», «molt studiosament»; 8 «indubítadament», «clarament»). Estem davant d'una tècnica característica de l'anomenat «estil de valenciana prosa»,¹⁰ pròpiament l'amplificació (Jordi Carbonell, 1973: 31-32). No volem dir amb això que l'*amplificatio* sia un recurs exclusiu de la «valenciana prosa», els tractats retòrics medievals descriuen aquesta figura com una forma d'embellir el discurs (Faral, 1971, especialment en Mateu de Vendôme), ara bé, sí que l'amplificació i de la manera que ho fa el nostre traductor, podria tenir relació amb la «valenciana prosa», per exemple, de Miquel Peres en la seva traducció de la *Imitació de Crist*, o de Bernardí Vallmanya en la traducció de la *Càrcel de amor* de Diego de San Pedro (Saverio Panunzio, 1980; Curt Wittlin, 1995: 125-151), per no citar la traducció corelliana del *Cartoixà*. Entre els recursos estilístics característics de la «valenciana prosa» que encara no hem citat, trobem en el nostre text: la riquesa d'usos del gerundi i del participi (com exemple, remetim als núms. 7 i 9) i la *iteratio* d'adjectius acompanyant un sol substantiu –normalment afegits a noms que no en porten en l'original llatí (5 «doctors fariseus letrats»; 7 «un fust dur e molt aspre»; 12 «deguda e justa cosa», «gran y manífica senyoria»). D'aquesta forma, l'autor ens ofereix una versió enriquida no solament per l'amplificació del contingut, sinó també per l'elaboració conscient d'una sintaxi més complexa i ampul·losa que la del text en castellà, el qual segueix més fidelment l'original llatí.

Pel que fa a reseguir la tradició textual d'aquesta *Tercera carta de Pilat a Tiberi*, hem de tenir en compte una circumstància que fa que la tasca sigui complicada: la transmissió, que rarament fou independent –ni en llatí ni en llengua vernacla–, sinó que aquestes cartes, d'altra banda textos molt breus, es difongueren o bé dins d'altres obres o embolcallant-les, davant o darrere, com suc-

10. Vegeu un resum de tot el que s'ha anat dient sobre aquesta denominació conflictiva en «Roís de Corella i la valenciana prosa», Josep M. Nadal / Modest Prats, 1996: 472-512. Recollim un matís que ens sembla fonamental per entendre tota aquesta qüestió: «La valenciana prosa era «una manera no estrictament codificada» (L. Badia, 1994: 154), que puguem diferenciar sempre i amb precisió d'altres formes de «prosa d'art» medievals», Nadal / Prats, 1996: 486.

ceix en les edicions de què ens estem ocupant: les cartes apòcrifes van entre el *Monotesaron* o *Passió de Jesucrist segons els quatre evangelistes* de Joan Gerson i el *Flos sanctorum* de Jaume de Voràgine. La nostra recerca ha anat, per tant, en aquesta línia, mirant de trobar altres edicions o manuscrits que les poguessin incloure. Per la via del *Flos sanctorum* la investigació ha resultat infructuosa; tampoc hem trobat rastre d'aquestes epístoles en cap altra edició d'obres de Joan Gerson. Com en aquesta direcció no vam arribar a bon port, vam encaminar la recerca primerament cap els editors. Així vam localitzar una edició llatina de tres cartes, que va sortir de les mateixes premses de Fadrique de Basilea a Burgos (igual que l'edició castellana), cap el 1500, i que conté no solament la *Tercera carta de Pilat a Tiberi* sinó també la *Carta de Lèntul al Senat de Roma* (Vindel, 1951: VII, 282-285; VIII, 335-346).¹¹ Llevat del paràgraf 13 que tanca l'epístola en les versions que hem editat i que manca en el text llatí,¹² la resta de la carta és gairebé igual que en la versió castellana. Hem de suposar, per tant, que d'alguna manera deuen estar relacionades. Editem tot seguit la versió llatina (Burgos, Fadrique de Basilea, 1500?) segons el facsímil que va publicar Vindel (1951: VII, 282-285).

[*rúbrica*] Incipit epistola missa Tyberio a Pontio Pylato

Pontius Pylatus Claudio, salute.[1]

Nuper accidit quod ipse probavi iudeos per invidiam se suosque posteros crudeli damnatione peremisse.[2] Cum enim promissum haberent patres eorum quod deus mitteret illis per virginem sanctum suum qui rex eorum merito dicerent.[3] Hunc me praesente misit in Iudeam, quem cum vidissent cecos, illaminasse leprosos, mundasse paraliticos, curasse demones ab hominibus fugasse mortuos suscitasse, ventis imperasse, pedibus siccis super undas maris ambulasse, et alia multa miracula fecisse,[4] ut populus iudeorum diceret eum esse filium dei, principes sacerdotum invidiam passi sunt contra eum, hunc itaque mihi tradiderunt et alia pro aliis mentientes eum magum esse, et contra legem eorum agere dixerunt.[5] Ego autem ita esse credidi, ipsumque flagellatum eorum arbitrio tradidi,[6] que eum crucifixerunt et sepulcro custodes adhibuerunt.[7] At ille custodibus meis militibus custodientibus die tertia resurrexit.[8] In tantum vero nequitia iudeorum contra eum exarsit, ut ipsis custodibus pecu-

11. *Epistola Lentuli de statura Christi - Epistola missa Tiberio a Pontio Pilato - Epistola B. Bernardi de modo et cura ri familiaris*. Editat en facsímil per Vindel (1951: VII, 282-285), segons l'exemplar conservat en la Biblioteca Nacional de Madrid (sign. R/26621). Comparant aquesta versió llatina de la *Carta de Pilat* amb l'editada per Tischendorf (1864), veiem que coincideix normalment amb les variants de B. Chassanaeus, *Catalogi gloriae mundi*, 1571 (edició princeps).

12. Tampoc hem trobat aquest final en una altra versió en italià que va publicar Mario Erbetta, 1975: 131-132.

pi, no se sap los fulls que hi faltan, y absents altres pasatjes tambe faltan fulls. Se atverteix que fins que comensa lo capitol 12 es copiat lletra per lletra (salvo error) com es en lo dit llibre vell y del capitol 12 en avant es copiat mes en nostre vulgar, com V. g. al original que diu en serts paratges e Jesuchrist, e Pilat, assi es copiat y Jesuchrist y Pilat, y axis alguns altres vocables.» Editem tot seguit la versió de la *Carta* d'aquest manuscrit 325, ff. 48v-49r.

[*rúbrica*] Lletra de Pons Pilat a l'Emperador Tiberi i Cèsar sobre la mot i Resurrecció de Jesuchrist

Pons Pilat a l'Emperador Tiberi, salut.[1]

Poch temps ha que açò s'és esdevingut y jo matex ho he vist per sperència, com los jueus y los seus sequaces són cruelment perits per la llur enveja.[2] Car tenint als seus predecessors permès que lo llur déu los havia d'ésser tramès del cel, y havia d'ésser anomenat rey d'ells y que havia d'esser nat d'una verge,[3] après d'ésser vingut y après d'haver-lo vist los mateixs jueus il·luminar cechs, y netejar lebrosos, y sanar contrets, y traure dimonis dels cosos, y resuscitar morts, y anar sobre les ones de la mar sens mullar-se los peus, y tenir imperi sobre los vents, y fer altres molts miracles,[4] com la multitud del poble digués ell ésser fill de déu, levaren-se altres contra ell per enveja mentint, y alguns digueren que hera devinador y encantador, y fahia contra la lley.[5] Y jo donant fe a les paraules d'ells y creent ésser axí, vaig-los donar perquè l'açotassen a llur guisa.[6] Y après crucificaren-lo en un fust y, après de mort, lo sepultaren y li posaren guardes al sepulcre.[7] Emperò, encara que los cavallers de mon palau lo guardassen y haguessen posat sagell a la sepultura, al tercer dia resuscità.[8] Mes tant cresqué y sobrepujà l'enveja y malícia dels jueus, que donaren diners als meus cavallers perquè diguessen que, ells dormint, eren vinguts los seus dexebles y lo havien furtat y tresportat.[9] Emperò los meus cavallers, encara que rebessen los diners, no han pogut tenir cuberta la veritat del que serà esdevingut.[10] I axí ells han testificat ell verdaderament ésser resuscitat, y que ells ho veheren, y com los jueus los donaren diners perquè diguesen lo contrari de la veritat.[11] Per tant, Cèsar, a mi ha paregut dirigir-te esta lletra y escriure't totes estes coses, perquè algú per ventura no't diga mentides, ni't diga res contra veritat y no dones orella a les mentides dels jueus.[12] Y vet ací sumàriament tot lo que s'és esdevingut y ha passat en la mia audiència de Jesús de Natzaret.[13]¹⁴

Josep Izquierdo (1994: 45, nota 32) diu que aquest manuscrit 325 és còpia de l'incunable –Barcelona, Juan Rosembach, 1493–, però ens sembla més pro-

14. En aquest text hi detectem tres faltes, produïdes segurament per error de còpia i en el desenrotllament d'abreviatures; són les següents: 2, *perits* on potser hauria de dir *punits*; 3 *permès* on hauria de dir *promès*; 10 *serà esdevingut* on hauria de dir *era esdevingut*..

bable que ho sigui d'una altra edició, potser Barcelona, Carles Amorós. Buscant més edicions del *Gamaliel*, n'hem localitzat una, no descrita als repertoris, que actualment es troba a la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll: Barcelona, Joan Luschner, 1502. El més interessant és que segons Norton (1978: 68), Carles Amorós heretà els tipus i tot el material tipogràfic de Luschner. No hem tingut sort, però, en trobar l'epístola apòcrifa perquè al volum li manquen tres quaderns complets (a, f, i) i en l'estat actual és difícil saber si hi era o no la carta.

Finalment voldríem acabar parlant d'una altra edició perduda, si és que es va arribar a imprimir, del *Flos sanctorum* que potser ja contenia la *Carta de Pilat a Tiberi*. En un document publicat per Madurell / Rubió (1955: núm. 349), datat el 29 d'octubre de 1519: l'impressor Carles Amorós promet a Bartomeu Aguilar que en un termini de quatre mesos li entregará una bala de paper imprès d'un *Flos sanctorum* il·lustrat. ¿Va sortir de la impremta de Carles Amorós una edició anterior a la de 1524 que és la que coneixem? Si així fou, no en tenim cap altra constància que aquest document.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILÓ I FUSTER, M. (1923): *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Sucesores de Rivadeneyra, Madrid (edició facsimil, Curial, Barcelona / Sueca, 1977).
- BADIA, L. (1994): *En les baixes antenes de vulgar poesia: Corella, els mites i l'amor», De Bernat Metge a Joan Roís de Corella*, Quaderns Crema, Barcelona.
- CARBONELL, J. (1973): «Estudi preliminar» a Joan Roís de Corella, *Obres completes, 1, Obra profana*, Tres i Quatre, València.
- ERBETTA, M. (ed.) (1975): *Gli apocrifi del Nuovo Testamento, III. Lettere e apocalissi*, Marietti, Casale Monferrato.
- IZQUIERDO, J. (1994): «Emperò piadosament se creu per los feels»: la tradició occitano-catalana medieval de l'apòcrif *Evangelium Nicodemi*», dins *Intel·lectuals i escriptors a la Baixa Edat Mitjana*, eds. L. Badia-A. Soler, Curial-PAM, Barcelona, pp. 17-48.
- IZYDORCZYK, Z. (1989): «The Unfamiliar *Evangelium Nicodemi*», *Manuscripta*, xxxiii, pp. 161-191.
- FARAL, E. (1971): *Les Arts Poétiques du XIIe et du XIIIe siècle*, Honoré Champion, París.
- MADURELL, J. M. / RUBIÓ I BALAGUER, J. (1955): *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona, 1474-1553*, Gremios de editores y librerías y maestros impresores, Barcelona.

- NORTON, F. J. (1978): *A Descriptive Catalogue of Printing in Spain and Portugal, 1501-1520*, Cambridge University Press, Cambridge.
- PALAU DUCET, A. (1951): *Manual del librero hispanoamericano*, v, Librería Palau, Barcelona.
- PANUNZIO, S. (1980): «Sobre la traducció catalana de la *Cárcel de amor* de Diego de San Pedro», *Estudis de Llengua i Literatura Catalana*, iv. *Miscel·lània Pere Bohigas*, pp. 209-226.
- TISCHENDORF, C. (ed.) (1876): *Evangelia apocrypha*, H. Mendelssohn, Leipzig.
- VINDEL, F. (1951): *El arte tipográfico en España durante el siglo xv*. vii. *Burgos y Guadalajara*. viii. *Dudosos de lugar de impresión. Adiciones y correcciones a toda la obra*, Dirección General de Relaciones Culturales, Madrid.
- WITTLIN, C. (1991): *Repertori d'expressions multinominals i de grups de sinònims en traduccions catalanes antigues*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Repetoris de la Secció Filològica, 1., Barcelona.
- (1995): *De la traducció literal a la creació literària*, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Sanchis Guarner, 34, València/Barcelona.